

SAMOPODOBA ŠTUDENTOV IN UČNA USPEŠNOST

Janez Vogrinc,
Pedagoška
fakulteta v
Ljubljani

Vloga samopodobe v teoriji permanentnega izobraževanja

POVZETEK

Članek obravnava samopodobo – psihološki konstrukt, ki je eden najpomembnejših delov posameznikove osebnosti, saj močno vpliva na naše življenje, na medosebne odnose, učno in poklicno uspešnost. Najprej v prispevku opredelimo pojem samopodoba, nato pa predstavimo rezultate empirične raziskave, s pomočjo katere smo ugotavljali, kakšno samopodobo imajo študenti pedagogike Filozofske in Pedagoške fakultete. Od posameznikov z visoko samopodobo, ki sebe dojemajo kot učinkovite in sposobne osebe ter vase zaupajo, lahko upravičeno pričakujemo, da bodo ohranili vedoželjnost skozi življenje in sprejeli permanentno izobraževanje kot način svojega življenja, kar je v sodobni družbi pogoj za kakovost.

Ključne besede: osebnost, samopodoba, samospoštovanje, študijska uspešnost, socialni izraz

Raziskovanje osebnosti je že od nekdaj zaposlovalo raziskovalce. Zmeraj smo si namreč prizadevali, da bi bolje spoznali sebe, svoje značilnosti oz. posebnosti, da bi ugotovili svoje zmožnosti in interese ter hkrati svoje šibkosti in omejitve. Do nedavnega so bili strokovnjaki prepričani, da se razvoj posameznikove osebnosti zaključi z obdobjem adolescence. Danes pa se vse bolj uveljavlja prepričanje, da je razvoj posameznikove osebnosti permanenten proces in "da je tudi za odraslo obdobje značilno več psihološko različnih obdobj, faz ali stopenj, skozi katere gre posameznik v teku svojega življenja in ki se manifestirajo v njegovem vedenju" (Brečko, 1999, str. 7). Eden najpomembnejših delov osebnosti je človekova samopodoba.

OPREDELITEV POJMA SAMOPODOBA

Samopodoba je izraz, ki se pod različnimi oznakami (npr. self, self-concept, self-image, self-perception ipd.) pojavlja v psihologiji že dobro stoletje. Skoval ga je sloviti ameriški psiholog William James (1890) in ga opredelil kot "vse tisto, kar si oseba misli o sebi, da je, in ono, kar si želi pokazati, da je" (Musek 1992, str. 61).

S starostjo se samopodoba čedalje bolj strukturira in vsako življenjsko obdobje je pomemben mejnik v razvoju posameznikove samopodobe. Temelje osebnostnega razvoja si vsak posameznik postavi v družini. Na

*Samopodoba
usmerja človekov
osebnostni razvoj.*

Tabela 1: Struktura študentov po izobrazbi staršev (v %)

izobrazba	IZOBRAZBA MATERE		IZOBRAZBA OČETA	
	Pedagoška f.	Filozofska f.	Pedagoška f.	Filozofska f.
osnovna šola	11,3	6,8	11,3	8,1
poklicna šola	59,4	36,5	59,4	44,6
gimnazija	6,6	21,6	4,7	16,2
višja	13,2	18,9	13,2	18,9
visoka	9,5	16,2	10,4	12,2
skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

kakovost življenja v družini pa pomembno vpliva izobrazba staršev. Starši, ki imajo višjo izobrazbeno raven, imajo gotovo tudi več znanja in spretnosti, ki so potrebni za uspešno življenje v sodobni družbi. Hkrati pa lahko svoje znanje prenašajo tudi na svoje otroke, jim pomagajo in jih spodbujajo k učenju.

NAMEN RAZISKAVE IN OBLIKOVANJE VZORCA

S pomočjo empirične raziskave smo poskušali ugotoviti, kakšno samopodobo in samospoštovanje imajo študenti Pedagoške in

Filozofske fakultete v Ljubljani in ali se samopodoba študentov razlikuje glede na spol, njihovo študijsko uspešnost ter izobrazbo staršev.

V raziskavi je sodelovalo 180 študentov. 106 študentov (58,9 %) je bilo vpisanih na Pedagoško fakulteto v Ljubljani (študij razrednega pouka), 74 (41,1 %) pa je bilo študentov Filozofske fakultete (35,1 % dvo-predmetnih študentov pedagogike, ostali študenti pa so si izbrali pedagoško smer svojega študija). V letošnjem študijskem letu so vsi študenti obiskovali 2. letnik študija, njihova povprečna starost je bila 21,54 let. 167 (92,8 %) je bilo žensk, 13 (7,2 %) pa moških.

Iz tabele 1 je razvidno, da na Pedagoški fakulteti prevladujejo študenti, ki so otroci staršev z zaključeno poklicno šolo. Opaziti je tudi, da med stopnjo izobrazbe matere in stopnjo izobrazbe očeta skoraj ni razlik. Na Filozofski fakulteti sicer tudi prevladujejo študenti, katerih starši imajo poklicno šolo, vendar pa ima višji odstotek staršev gimnazijo, višjo in visoko izobrazbo.

Za ugotavljanje učne oz. študijske uspešnosti študentov smo uporabili povprečno oceno izpitov, ki so jih opravili v prejšnjem študij-

Tabela 2: Učni uspeh študentov glede na fakulteto (v %)

povprečna ocena	Pedagoška fakulteta	Filozofska fakulteta
do 6,9	6,6	4,1
7,0–7,5	22,6	20,3
7,6–7,9	25,5	33,8
8,0–8,5	34,9	21,6
8,6 in več	10,4	20,2
skupaj	100,0	100,0

skem letu, torej v prvem letniku njihovega šolanja na fakulteti.

Iz tabele 2 je razvidno, da je povprečna ocena opravljenih izpitov nekoliko višja na Filozofski fakulteti. Sicer ima na Pedagoški fakulteti največ študentov povprečno oceno med 8,0 in 8,5, na Filozofski fakulteti pa med 7,6 in 7,9, vendar je na Filozofski fakulteti več študentov, ki smo jih v naši raziskavi uvrstili v najvišjo skupino (ocena 8,6 oziroma več) in manj študentov z najnižjo povprečno oceno (do 6,9).

V nadaljevanju predstavljamo izsledke empirične raziskave.

SAMOPODOBA ŠTUDENTOV

V tabeli 3 so prikazani osnovni statistični podatki celotnega vzorca. V raziskavi smo uporabili Maršev in O'Neillov vprašalnik samopodobe (SDQ III), ki v originalni verziji meri 13 vidikov samopodobe. Mi smo se osredotočili le na šest vidikov samopodobe, in sicer na reševanje problemov in ustvarjalnost, zunanji videz, odnose s starši in emocionalno stabilnost ter varnost, religijo in splošno samopodobo. Vsaki izjavi smo dodali šeststopenjsko ocenjevalno lestvico.

Vse povprečne vrednosti samopodobe so nad

Študenti so dosegli visoke rezultate na področju splošne samopodobe. Visoko izražen vidik splošne samopodobe pomeni, da zaznavajo sebe kot učinkovite in sposobne osebe, ki zaupajo vase, se spoštujejo, so nase ponosni in s seboj zadovoljni. Takšne osebe so ponavadi v življenju in izobraževanju uspešne in se vključujejo v najrazličnejše oblike izobraževanja tudi potem, ko se njihovo formalno izobraževanje zaključi.

povprečjem (aritmetična sredina je nad 3,0), torej lahko rečemo, da imajo študenti vsa področja samopodobe izražena pozitivno. Povprečje posameznih vidikov samopodobe je okoli 75. centila. Študenti imajo najvišje izraženo področje splošne samopodobe (78. centil), najnižje pa imajo izraženo področje religije (57. centil).

Kako študentje zaznavajo sebe kot vernike in duhovne osebe, so v povprečju ocenili z najnižjo povprečno oceno. Tudi drugače se ljudje delimo na vernike in ateiste, nizka povprečna ocena je odraz te splošne delitve. Če naše rezultate primerjamo z rezultati drugih raziskovalcev (Kobal, 2000, str. 192), lahko ugotovimo, da je tudi pri srednješolski populaciji področje religije tisto, ki je v

Tabela 3: Vidiki samopodobe – aritmetična sredina, varianca, standardni odklon – in centilne vrednosti posameznih vidikov samopodobe za celotni vzorec

Vidiki samopodobe	M posamezne izjave	M celotnega področja	varianca	standardni odklon	centil
religija	3,45	41,35	254,16	15,94	57.
emocionalna stabilnost	4,27	42,66	76,28	8,73	71.
odnosi s starši	4,56	45,61	62,48	7,90	76.
ustvarjalnost	4,44	44,36	45,03	6,71	74.
zunanji videz	4,31	43,14	85,66	9,26	72.
splošna samopodoba	4,66	55,86	108,59	10,42	78.

povprečju najnižje izraženo in to ne le pri slovenski, ampak tudi pri francoski in britanski populaciji.

Družba znanja, kot pravi P. Drucker. Družba znanja bo zelo tekmovalna družba, saj ne bo imela mej, socialna mobilnost navzgor bo možna za vsakogar prek lahko dostopne

Družba znanja ne bo imela mej.

formalne izobrazbe, vsak bo imel potencialno možnost za uspeh in za poraz (Drucker, 2001, str. 4). Konkurenčne bodo torej le tiste osebe, ki se

bodo s pozitivno samopodobo sposobne nenehno prilagajati različnim družbenim spremembam.

Izobraževanje ima pomemben vpliv na posameznikovo osebnostno rast. Z vsakim izobraževanjem posameznik spoznava poleg novega znanja tudi nove razsežnosti svoje osebnosti: spoznava in razvija svoje sposobnosti, spreminja stališča, etične in moralne vrednote, krepi motivacijo in z vsem tem utrjuje svojo pozitivno samopodobo.

Vsi študenti so imeli pedagoško smer študija, zato je pomembno, kakšen je njihov odnos do sebe in kakšno samopodobo imajo. Če se

Samospoštovanje kot čustven odnos do sebe.

osredotočimo na spoznanja transakcijske analize in njene osnovne življenjske pozicije, je samo JAZ SEM OK-TI SI OK tista pozicija, ki kaže na pozitivno samopodobo ter

zdrav odnos do sebe in do drugih (Harris, 1990, str. 39–55). Učitelji, ki bodo ponosni in zadovoljni s seboj, bodo lahko pozitivno vplivali na učence in jim pomagali, da sprejmejo sebe s svojimi prednostmi in vsemi pomanjkljivostmi.

SAMOSPOŠTOVANJE ŠTUDENTOV

Samospoštovanje lahko definiramo kot vrednostni vidik samopodobe oziroma, če sledimo Rosenbergu, pozitivno ali negativno

stališče posameznika do sebe. Po številnih raziskavah (Coopersmith, 1988, Burns, 1979, v Kobal, 2001, str. 27) pa bi lahko samospoštovanje obravnavali tudi kot del samopodobe. Samospoštovanje se nanaša na vrednostne samoopise, v katere so vpeti izrazito čustveni odnosi do samega sebe in zajema predvsem čustva, ki jih posameznik goji do sebe.

Samospoštovanje študentov smo ugotavljali z vprašalnikom LESTVICA SAMOSPOŠTOVANJA – 2 (krajša verzija) (Lamovec, 1990).

Študentje pedagoške smeri imajo v povprečju visoko samospoštovanje (povprečna ocena 3,73 (skupna aritmetična sredina 70,95; standardni odklon 12,16). To pa pomeni, da se posameznik sprejema takšnega, kot je, da se ceni, je zadovoljen sam s seboj, čuti se vrednega samospoštovanja, odobrava svoje sposobnosti in lastnosti ipd.

RAZLIKE V SAMOPODOBI IN SAMOSPOŠTOVANJU ŠTUDENTOV IN ŠTUDENTK GLEDE NA FAKULTETO IN IZOBRAZBO STARŠEV

Moški so v naši raziskavi zastopani v precej manjšem številu (7,2 % moških in 92,8 % žensk), kar je odraz feminizacije pedagoškega poklica. Med spoloma se v samopodobi in samospoštovanju statistično pomembne razlike ne pojavljajo. Pri religiji in odnosih s starši je sicer opazen trend k višjim vrednostim pri študentkah; ustvarjalnost, splošna samopodoba in samospoštovanje pa so nekoliko višje izraženi pri študentih. Nekatere raziskave (npr. Marsh, 1990, v Kobal, 2000, str. 107) pa so pokazale, da razlike med spoloma vendarle obstajajo, in sicer predvsem na tistih področjih samopodobe, ki so najbolj podvržena spolnim stereotipom. Tako naj bi imeli moški na splošno višja tista področja samopodobe, ki se nanašajo na emocionalno stabilnost, reševanje problemov

Osebe, ki sebe dojemajo kot neuspešne, nesposobne in nevredne, bodo gotovo doživele veliko negativnih izkušenj že v času svojega formalnega izobraževanja in tudi kasneje. Takšne osebe so ujete v začarani krog: zaradi nizkega samospoštovanja in s tem povezano nizko samopodobo doživljajo negativne izkušnje v izobraževalnih situacijah, zaradi negativnih izkušenj se izogibajo izobraževalnim institucijam. Posledica tega je nekonkurenčnost na trgu delovne sile, kar pa le še krepi njihovo nizko samospoštovanje. Morda bodo ljudje z nizkim samospoštovanjem našli pot, ki bo povsem drugačna od šolskega izobraževanja, a jih bo kljub temu, ali pa morda ravno zaradi tega, pripeljala do novega znanja, osebnega razvoja in posledično do višjega samospoštovanja.

oz. ustvarjalnost ter splošno samopodobo, ženske pa tista, ki se nanašajo na iskrenost oz. zanesljivost in religioznost.

Pojav razlik v samopodobi in samospoštovanju med študenti Filozofske fakultete in študenti Pedagoške fakultete v Ljubljani smo ugotavljali s t-testom za neodvisne vzorce. Rezultati so pokazali, da obstajajo statistično pomembne razlike med študenti Pedagoške in Filozofske fakultete le na področju religije. Skupina študentov Pedagoške fakultete namreč izraža višjo samopodobo na področju religioznosti v primerjavi s skupino študentov Filozofske fakultete. Tudi večina ostalih področij samopodobe (emocionalna stabilnost, odnos s starši, reševanje problemov oz. ustvarjalnost in splošna samopodoba) je pri študentih Pedagoške fakultete izražena nekoliko višje kot pri študentih Filozofske fakultete, slednji pa so imeli višje izraženo področje samopodobe, ki se nanaša na zunanji videz in samospoštovanje.

Ko razmišljamo o področju samopodobe, ki se nanaša na religijo, se moramo osredotočiti na družinsko vzgojo. Družina je namreč socialno okolje, ki najbolj vpliva na razvoj posameznika. V družini dobi otrok prve informacije, podatke, spoznanja, razvija svoje spretnosti, osebnostne lastnosti, navade in razvade, uči se socialnega vedenja, vzorcev komunikacije, oblikuje si interese, stališča, vrednote ... (Ličen, 1996, str. 5). Lahko bi rekli, da so starši otrokovi prvi učitelji in družina otrokova prva izobraževalna institu-

cija. Starši s svojim ravnanjem, stališči in vrednotami pomembno oblikujejo osebnost svojih otrok, torej tudi posamezne vidike otrokove samopodobe, njihovo samospoštovanje, njihov odnos do izobraževanja, njihovo religiozno prepričanje. V družini si otrok postavi temelje svojega nadaljnjega razvoja, ki jih lahko kasneje nadgrajuje, lahko pa jih pod vplivom novih informacij oz. znanj tudi spremeni. Pri religioznem prepričanju je vpliv družine ravno tako izredno pomemben. Nekateri starši vzgajajo svoje otroke v religioznem duhu, drugi ne. In nekateri otroci, ko odrastejo, spremenijo svoje prepričanje oz. svoj svetovni nazor, drugi pa obdržijo tisto prepričanje, ki so jim ga razvili starši, in v enakem duhu vzgajajo tudi svoje otroke.

Ali je izraženost posameznih vidikov samopodobe in samospoštovanja študentov odvisna od izobrazbe staršev? Področje samopodobe, ki se nanaša na religijo, je najvišje izraženo pri tistih študentih, katerih matere imajo nedokončano oz. končano osnovno šolo, najnižje pa imajo to področje izraženo študenti, katerih matere imajo visoko izobrazbo. Pri ostalih področjih samopodobe se glede na izobrazbo matere med študenti niso pojavile statistično pomembne razlike, vendar velja opozoriti, da imajo študenti, katerih matere imajo najnižjo izobrazbo (torej nedokončano oz. končano osnovno šolo), najnižje

Med spoloma ni razlik v samopodobi in samospoštovanju.

Starši pomembno vplivajo na samopodobo svojih otrok. Starši s svojim načinom življenja, ki ga gotovo narekuje tudi formalna izobrazba, sooblikujejo življenje svojih otrok. Če imajo starši pozitiven odnos do izobraževanja in novih informacij, ohranijo intelektualno radovednost in z otroki kakovostno preživljajo prosti čas (berejo, hodijo skupaj na ogled razstav, muzejev, gledaliških predstav ipd., predvsem pa se o vsem tem pogovarjajo), se bo tudi pri otrocih razvila ljubezen do znanja in učenja.

izražena področja samopodobe, ki se nanašajo na splošno samopodobo, odnose s starši, zunanji videz in tudi samospoštovanje. Študenti, katerih matere imajo dokončano visoko šolo, imajo najvišje izražena kar štiri področja (odnose s starši, ustvarjalnost, zunanji videz in samospoštovanje).

In kako na samopodobo študentov vpliva izobrazba očeta? Najvišje izraženo religiozno področje samopodobe imajo študenti, katerih očetje imajo najnižjo izobrazbo, najnižje pa tisti študenti, katerih očetje imajo visoko izobrazbo. Tudi pri zunanjem videzu in samospoštovanju so najnižje rezultate dosegli študenti, katerih očetje imajo najnižjo izobrazbo (nedokončano oz. končano osnovno šolo), zanimivo pa je, da imajo ti dve področji najvišje izraženi študenti, katerih očetje imajo gimnazijo, in ne tisti, ki imajo očete z

visoko izobrazbo. Študenti, ki imajo očete z visoko izobrazbo, so dosegli najvišje povprečno število točk le na področju ustvarjalnosti. Študenti, katerih očetje imajo zaključeno gimnazijo, imajo najvišje izražena tudi področja samopodobe, ki se nanašajo na emocionalno stabilnost, odnose s starši in splošno samopodobo.

SAMOPODOBA IN ŠTUDIJSKI USPEH

Samopodoba pomembno vpliva na vsa področja človekovega življenja, predvsem pa je velikokrat poudarjeno spoznanje, da je samopodoba povezana s področjem učenja in šolske uspešnosti.

Analiza med študenti z različnim učnim uspehom je pokazala statistično pomembne razlike na področju samopodobe, ki se nanaša na odnose s starši.

Med samopodobo in učno uspešnostjo naj bi obstajal recipročen odnos, kar pomeni, da so ljudje s pozitivno samopodobo uspešni, njihovi uspehi pa še krepijo njihovo samopodobo. Žal pa velja tudi obratno. Ljudje z nizko samopodobo se nalog, ki jih prednje postavlja življenje, lotevajo z velikim nezaupanjem, kar gotovo vpliva na njihovo

Tabela 3: Razlike v samopodobi in samospoštovanju študentov glede na povprečno oceno opravljenih izpitov

	vsota kvadratov	df	srednji kvadrat	F	p
religija	757,186	4	189,297	0,740	0,566
emocionalna stabilnost	466,282	4	116,570	1,547	0,191
odnosi s starši	598,255	4	149,564	2,472	0,046*
ustvarjalnost	86,679	4	21,670	0,476	0,754
zunanji videz	389,599	4	97,400	1,141	0,339
splošna samopodoba	845,313	4	211,328	1,989	0,098

*Razlika med skupinama je statistično pomembna na nivoju 0,05.

uspešnost oz. neuspešnost.

Opozoriti velja na dve osnovni značilnosti našega vzorca. Prva značilnost je ta, da smo v raziskavo zajeli študente, torej osebe, ki so že uspešno zaključili osnovno in srednjo stopnjo formalnega izobraževanja (kar 68,9 odstotka jih je bilo v zadnjem letniku srednje šole odličnih oziroma prav dobrih). Druga značilnost se nanaša na njihovo samopodobo: vsa področja samopodobe in samospoštovanje so v povprečju izražena nadpovprečno. Če povežemo ti dve značilnosti, lahko potrdimo našo osnovno tezo, po kateri so osebe z visoko samopodobo tudi učno uspešne.

Zanimivo je, da so v naši raziskavi kar štiri področja samopodobe (emocionalna stabilnost, splošna samopodoba, odnosi s starši in zunanji videz) in samospoštovanje najbolj izraženi pri študentih, ki imajo sicer visoko (8,0–8,5), a ne najvišjo povprečno oceno opravljenih izpitov, in imajo študenti z najvišjo povprečno oceno (8,5 oz. več) najnižje izražena kar tri področja samopodobe (emocionalno stabilnost, zunanji videz in splošno samopodobo). Čeprav te razlike med študenti niso statistično pomembne, se nam vendarle pojavlja vprašanje, zakaj je do njih prišlo. Zanimivo bi bilo spremljati razvoj njihove samopodobe. Ali jim bo študijska uspešnost še dvignila izraženost posameznih področij samopodobe? Ali bodo sprejeli permanentno izobraževanje kot način svojega življenja? Kaj pa se bo dogajalo s študenti, ki si v času študija postavijo cilj, da opravijo izpite, ocene pa jih ne zanimajo?

SKLEPNE MISLI

V preteklosti so običajno učno in poklicno uspešnost ljudi povezovali z njihovimi intelektualnimi sposobnostmi. Danes vemo, da so intelektualne sposobnosti le eden od dejavnikov, ki odločajo o uspešnosti oziroma neuspešnosti ljudi, in da le formalno izobraže-

vanje človeku v sodobni informacijski družbi ne zadošča več. Danes je za svoje znanje odgovoren vsak zase. "Pomemben ni več način, s katerim si je nekdo znanje pridobil, temveč predvsem to, kaj človek zna in koliko je še učljiv" (Krajnc, 1996, str. 9) ter koliko se je pripravljen učiti oziroma je za učenje motiviran. Motiviranost za učenje pa je pomembno povezana s posameznikovo samopodobo. Zato je zelo spodbudno, da imajo študenti, ki smo jih zajeli v raziskavo, v povprečju vsa področja samopodobe izražena pozitivno, sebe dojemajo kot učinkovite in sposobne osebe. Osebe s pozitivno samopodobo bodo ohranile vedoželjnost in se bodo lažje prilagajale.

*Med samopodobo
in učno uspešno-
stjo vlada recipro-
čen odnos.*

LITERATURA

- Brečko, D. (1999). Vseživljenjski razvoj osebnosti. *Andragoška spoznanja*, št. 2, str. 6–16.
- Drucker, P. (2001). The next society. *The Economist*, November 3rd, str. 3–22.
- Harris, T. A. (1990). Ja sam OK – ti si OK. Beograd-Zagreb: Medicinska knjiga.
- Kobal, D. (2000). Temeljni vidiki samopodobe. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kobal, D. (2001). Samopodoba in samospoštovanje med topičnimi razsežnostmi osebnosti. *Anthropos*, št. 1–3, str. 25–32.
- Kobal, P. D., Musek, J. (1997). Multivariantno raziskovanje kot osnova za postavitev hipoteze o strukturnem modelu samopodobe. *Psihološka obzorja*, št. 1–2, str. 5–21.
- Krajnc, A. (1982). Motivacija za izobraževanje. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Krajnc, A. (1996). Kakšno znanje potrebuje sodobni človek. *Andragoška spoznanja*, št. 3, str. 5–10.
- Lamovec, T. (1994). Psihodiagnostika osebnosti II. Ljubljana: Znanstveni inštitut filozofske fakultete.
- Leahy, L. R. (1985). The Development of the Self. Florida: Academic Press, Inc.
- Ličen, N. (1996). Družina kot učna izkušnja. *Andragoška spoznanja*, št. 1, str. 5–12.
- Ličen, N., Bagon, I. (1999). Izobraževanje staršev v

študijskem krožku kot oblika sodelovanja med učitelji in starši. Razredni pouk, št. 2, str. 31–35.

Musek, J. (1992). Struktura jaza in samopodobe. Anthropos, št. 3–4, str. 59–79.

Stevens, R. (1996). Understanding the Self. London: The Open University.